

CUPRINS

AL TREILEA CONCILIU ECUMENIC, EFES 431

INTRODUCERE	7
I. CONTEXTUL ISTORIC, POLITIC ȘI RELIGIOS.....	9
I. 1. Antecedentele acestei învățături până la Efes	9
I. 2. Antecedentele titlului <i>Theotókos</i> , Născătoare de Dumnezeu	13
II. TITLUL <i>THEOTÓKOS</i> ÎNTRE NESTORIUS ȘI CHIRIL.....	17
II. 1. Nestorius de Constantinopol	17
II. 2. Misterul unității în Cristos	21
II. 3. Chiril de Alexandria.....	24
III. DESFĂȘURAREA CONCILIULUI DIN EFES.....	51
III.1. Convocarea conciliului	51
III.2. Prima sesiune conciliară, 22 iunie 431.....	61
III.3. Ioan de Antiohia și delegația Siriei ajunge la Efes.....	74
III. 4. Sesiunea a doua: 10 iulie 431	84
III. 5. Celelalte sesiuni conciliare.....	85
IV. CANOANELE DE LA EFES.....	97
V. PERIOADA IMEDIAT POSTCONCILIARĂ.....	101
CONCLUZII.....	109
EPILOG: Urmările conciliului din Efes, Unificarea din 433	112

CONCILIUL ECUMENIC IV, CALCEDON 451

INTRODUCERE	123
I. EUTIHIE ȘI DOCTRINA MONOFIZITĂ SAU MIAFIZITĂ.....	123
II. SINODUL DIN EFES, 449 SAU „ <i>LATROCINIUM</i> – TÂLHĂRIA DE LA EFES”	129
II. 1. Un sinod al orgoliilor	129
II. 2. Spre un nou conciliu	151
III. DESFĂȘURAREA CONCILIULUI	158
III. 1. Prima sesiune, 8 octombrie 451: reabilitarea lui Flavian	161
III. 2. Sesiunea a doua, 10 octombrie: o nouă formulă de credință....	166
III. 3. Sesiunea a treia, 13 octombrie: condamnarea lui Dioscor	168
III. 4. Sesiunea a patra, 17 octombrie: reglarea unor conflicte personale.....	174
III. 5. Sesiunea a cincea, 22 octombrie: <i>formula dogmatică de la Calcedon</i>	180
III. 6. Sesiunea a șasea, 25 octombrie: aprobarea <i>formulei dogmatice</i>	190
III. 7. Sesiunea a șaptea și a opta, 26-27 octombrie: reglarea conflictelor	192

III 8. Sesiunea a noua, 29-31 octombrie: canoanele de la Calcedon..	195
III 9. Închiderea lucrărilor conciliare.....	219
CONCLUZII: situația Bisericii după Calcedon	230
ANEXĂ: Biserici „non-calcedoniene” sau „orientale creștine” astăzi ..	239
Bibliografie selectivă	246

CONCILIILE ECUMENICE

EFES, 431&CALCEDON, 451

© Editura Galaxia Gutenberg, 2015

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
DÎNCĂ, Lucian

Conciliile ecumenice Efes, 431 & Calcedon, 451. Monografii/
Lucian Dîncă. ed.: Silviu Hodiș – Târgu-Lăpuș : Galaxia Gutenberg,
2015

ISBN 978-973-141-590-1

Editura Galaxia Gutenberg

435600 Târgu-Lăpuș, str. Florilor nr. 11

Tel/fax: 0264-243616; mobil: 0723-377599

e-mail: contact@galaxiagutenberg.ro

www.galaxiagutenberg.ro

Lucian Dîncă

CONCILIILE ECUMENICE

EFES, 431&CALCEDON, 451

MONOGRAFII

Galaxia Gutenberg
2015

*Noi acceptăm și venerăm cele patru cărți ale sfintei Evanghelii,
tot la fel și cele patru concilii, adică cel de la Niceea,
unde a fost condamnată învățătura perversă a lui Arie,
cel de la Constantinopol, unde au fost condamnate erorile lui Eunomie și Macedonius,
primul de la Efes, unde a fost judecată ineptia lui Nestorius,
și cel de la Calcedon, unde a fost condamnată perversitatea lui Eutihie și Dioscor.
Pe aceste concilii le îmbrățișez cu deosebit respect, le aprob fără rezerve, deoarece pe ele, ca
pe o piatră cvadriformă se înalță structura sfintei credințe.*

(Sfântul Grigorie cel Mare, Ad Libanius)

CONCILIUL ECUMENIC III

EFES, ÎN 431

**PROVOCAT DE ÎNVĂȚĂȚURA LUI
NESTORIUS DE CONSTANTINOPOL
REFERITOR LA TITLUL *THEOTOKOS***

AL TREILEA CONCILIU ECUMENIC, EFES 431

Data	Între 22 ¹ iunie – 20 septembrie 431 ²
Recunoscut de	Catolici, ortodocși, protestanți ³
Conciliul ecumenic precedent și conciliul următor	Constantinopol I, 381 și Calcedon, 451
Convocat de împărați	Teodosie al II-lea și Valentinian al III-lea
Președinte	Chiril de Alexandria ⁴
Participanți	Între 200-250 de episcopi
Papa Celestin	Reprezentat de doi episcopi și un preot
Subiecte pe ordinea de zi	Nestorius, <i>Theotókos</i> , Pelagius
Documente și canoane	Reconfirmarea <i>Crezului Niceno-Constantinopolitan</i> , canoane disciplinare

¹Conform scrisorii imperiale, deschiderea conciliului era programată pentru 7 iunie, sărbătoarea Rusaliilor, însă din cauza întârzierii antiochenilor, conduși de episcopul Ioan de Antiohia, Părinții au așteptat până pe 22 iunie când Chiril de Alexandria a declarat oficial deschise lucrările conciliare.

²Acesta este adevăratul conciliu reținut de posteritatea Bisericii ca fiind ecumenic. Cel ce va avea loc în 439, după cum vom vedea pe parcursul acestui studiu, va rămâne în istorie sub tristul nume de „tâlăria de la Efes”, din cauza daunelor produse în Biserica răsăriteană.

³În urma dezbaterilor conciliare și condamnarea lui Nestorius de Constantinopol ia naștere prima mare schismă în Biserica: adepții Patriarhului Noui Rome nu recunosc deciziile conciliare și formează o Biserică aparte, numită până astăzi Biserica asiriană sau nestoriană ortodoxă cu care, în 1994, Biserica catolică, prin Papa Ioan Paul al II-lea și Patriarhul Mar Dinkha al IV-lea, a semnat o *Declarație cristologică comună* ce pune capăt discuțiilor și controverselor acumulate de-a lungul veacurilor.

⁴Patriarhul alexandrin se autoproclamă președinte al conciliului, iar când va ajunge delegația romană, aceasta vine cu instrucții precise din partea Papei Celestin, care le cere supunere absolută deciziilor ce vor fi luate de grupul celor atașați lui Chiril de Alexandria.

INTRODUCERE

Al treilea conciliu ecumenic recunoscut de cele două Biserici surori, orientală și occidentală, s-a desfășurat la Efes, între iunie-septembrie 431, în Asia Mică. Cei doi împărați, Teodosie al II-lea și Valentinian al III-lea, se văd nevoiți să pună capăt disputei iscate de noul Patriarh de Constantinopol, Nestorius, referitor la maternitatea divină a Fecioarei Maria, dispută care avea implicații doctrinare cristologice și trinitare. Au răspuns la invitația împăratului circa 200-250 de episcopi, majoritatea orientali. Papa Celestin a fost reprezentat de o delegație compusă din doi episcopi și un preot. Dezbaterile conciliului s-au desfășurat într-o ambianță încordată și au fost marcate de personalitățile puternice ale episcopilor de Alexandria, Chiril, și de Antiohia, Ioan. Trebuie să ne amintim că Biserica primelor secole ale creștinismului s-a văzut confruntată fie cu învățătura care nega umanitatea lui Cristos, așa-numiții doceti⁵, fie cu cea care nega dumnezeirea lui, ebioniții⁶ și arienii. Dezvoltarea învățaturii cristologice, învățatură definită la Niceea și Constantinopol, a condus reflecția teologică spre întrebarea: în ce mod sunt unite în Cristos cele două firi: umană și divină? Credința afirma unitatea intimă între cele două firi, însă modul acestei uniri era exprimat în termeni imprecisi.

Părinții Bisericii din primele secole ale creștinismului nu au reușit să dezvolte un vocabular precis referitor la această unire, limitându-se deseori la

⁵Docetismul, din greacă *δοκῶ*, „a părea”, este o învățătură care afirmă că trupul fizic al Mântuitorului nu a fost decât o aparență, o iluzie, la fel și moartea sa pe cruce. El părea să aibă un trup fizic, în realitate, însă nu era decât spirit, incorporeal, prin consecință nu putea muri fizic. Afirmatia din prologul *Evangheliei după Sfântul Ioan* 1, 14, *Și Cuvântul s-a făcut trup*, este considerată ca fiind figurativă, nicidecum reală. O asemenea învățătură ataca doctrina Bisericii despre mântuire: dacă Isus Cristos, Cuvântul Tatălui, nu a asumat un trup fizic decât în aparență, iluzoriu, atunci și mântuirea omului este aparență, iluzorie. De aceea Biserica a condamnat încă din fașă o asemenea învățătură, afirmând necesitatea întrupării fizice a Mântuitorului. Vezi D.R. STREETT, *They went out from us: the identity of the opponents in First John*, Berlin, New York, De Gruyter, 2011.

⁶Ebioniții, din greacă *Ἐβωναιοί*, la rândul lor din ebraicul *עֲבֹנִים*, *ebyonim*, „săraci”, sunt adepții unei învățături care afirma mesianitatea lui Cristos, profetizat și anunțat în vechime, însă insista asupra respectării riturilor religioase iudaice. Ei îl reneagă pe sfântul Paul considerându-l un trădător al credinței iudaice; numele lor se referă la sărăcia voluntară aleasă de adepții acestei învățături. Vezi O. SKARSAUNE și R. HVALVIK, *Jewish believers in Jesus: The Early Centuries*, Peabody, Mass., Hendrickson, 2006.

expresii destul de vagi. Astfel Ignățiu de Antiohia îi aplică Mântuitorului apelativul *sarkofóros*: „Unii, din ignoranță, îl reneagă pe Cristos, însă în realitate ei înșiși sunt renegați de El, deoarece s-au adevărit a fi mai degrabă avocați ai morții decât ai adevărului, ei care nu au reușit să înțeleagă nici profețiile, nici Legea lui Moise, și nici chiar până astăzi Evanghelia, nici suferințele fiecăruia dintre noi [...] Căci la ce-mi folosește dacă cineva mă laudă, în schimb pronunță blasfemii la adresa Domnului meu negând că el a purtat un trup, sarkofóros” (*Scrisoarea către smimeni*, 5). Tertulian, la rândul lui, recomandă creștinilor să mărturisească învățătura despre Cuvântul care a „îmbrăcat umanitatea noastră, *came est indutus*”, mai degrabă decât cea a „Cuvântului care s-a făcut trup”, deoarece aceasta din urmă ar putea conduce la credința că Mântuitorul ar fi fost schimbat, *transfiguatus*, în trup (*Împotriva lui Praxeas*, 28). De asemenea, el afirmă că Isus Cristos este *homo Deo mistus*, „om amestecat cu Dumnezeu” (*Apologie*, 21).

În același sens, Ciprian de Cartagina afirmă cu privire la Mântuitorul: *Deus cum homine miscetur*, „Dumnezeu se amestecă cu omul” (*De vanitate idolorum*). Origen, teologul alexandrin, afirmă că unirea între firea umană și divină a lui Cristos este asemenea unei țesături, însă de cele mai multe ori, pentru a desemna această unire, se servește de termenul *κοινωνία* – comuniune, tradus în latină prin termenul *communio*. „Cel despre care noi credem cu tărie că este de la începuturi Dumnezeu și Fiul al lui Dumnezeu este Cuvântul, Înțelepciunea, Adevărul în persoană. Noi credem că trupul său muritor și sufletul omenesc care locuiesc în el au dobândit cea mai înaltă demnitate, nu doar prin asociere, ci, mai mult, prin unirea și comuniunea cu El și, participând la divinitatea lui, au fost transformate – μεταβεβληέναι în Dumnezeu” (*Împotriva lui Celse*, III, 41).

Toate aceste încercări de a exprima unirea intrinsecă între firea divină și umană în Cristos aveau la bază mărturisirea credinței că în Omul-Dumnezeu nu există o persoană divină și una umană, ci cele două firi sunt unite inseparabil, fără amestec între ele. Principiul fundamental al acestei învățături este însăși persoana Cuvântului divin întrupat, care a asumat firea de sclav, El care era din fire Dumnezeu.

I. CONTEXTUL ISTORIC, POLITIC ȘI RELIGIOS

I. 1. Antecedentele acestei învățături până la Efes

Apolinarie de Laodiceea credea că va reuși să formuleze învățătura unirii celor două firi în unica persoană a lui Cristos propunând⁷ o soluție bazată pe niște principii false: el aplica învățăturii cristologice principiile trihotomiei de inspirație platonice. Astfel el susținea: dacă cei trei factori, trup, suflet și spirit, constituie omul obișnuit, tot la fel Omul-Dumnezeu conține în persoana sa cei trei factori, trupul, spiritul și Cuvântul divin, acesta din urmă ținând locul sufletului – $\piνεϋμα$ constituind astfel un singur ansamblu cu celelalte două părți inferioare. Această ipoteză îi permitea lui Apolinarie să afirme că unitatea dintre firea umană și cea divină în persoana lui Cristos nu se prezintă ca față-în-față sau ca două firi una lângă alta. Dacă i se atribuie lui Cristos un $\piνεϋμα$ uman, ar trebui să se afirme și libertatea lui, deci posibilitatea de schimbare, fapt care ar compromite eficacitatea mântuirii noastre. În opinia lui Apolinarie, mântuirea noastră este eficace doar dacă reușim să definim unirea dintre firea umană și cea divină prin negarea existenței unui suflet uman în persoana lui Cristos. Un asemenea raționament distrugea din rădăcini doctrina Omului-Dumnezeu și ataca fundamentul firii umane reale a Mântuitorului.

Împotriva unei asemenea concepții cristologice și soteriologice au reacționat Atanasie de Alexandria, Părinții capadocieni și Epifan de Salamina, afirmând

⁷Apolinarie, episcop de Laodiceei (azi în Turcia), care a trăit spre sfârșitul secolului al IV-lea, a marcat un salt decisiv în discuțiile dogmatice, transferând discursul teologic din câmpul doctrinei trinitate în cel al doctrinei cristologice. Reacția sa violentă împotriva arianismului l-a atras într-o eroare de o gravitate egală: pe când Arie se preocupa să arate cum, fiind om, Cristos a devenit Dumnezeu, Apolinarie dorea să arate imposibilitatea coexistenței unei firi umane integrale în persoana Mântuitorului. Dacă arienii îl considerau pe Cristos supus schimbării și intrat în sfera divinității printr-un progres moral, apolinariștii se opuneau oricărei idei de schimbare și nu voiau să recunoască în Omul-Dumnezeu ceva care să fi fost creat, firea umană fiind înglobată, înghițită de firea divină. Atât Arie, cât și Apolinarie sunt influențați de școlile teologice din Alexandria și din Antiohia, fapt ce a produs un amestec între spiritul raționalist al antiohienilor și spiritul religios al alexandrinilor. Apolinarie susține unitatea personală a lui Cristos împotriva învățăturii antiohiene dualiste, însă cade în excesul opus, adică unirea Cuvântului divin cu un trup uman lipsit de suflet, locul acestuia fiind ținut de Cuvântul divin coborât asupra lui Isus din Nazaret în momentul botezului său în Iordan de Ioan Botezătorul, și de capacitatea de a păcătui. Vezi G.D. DRAGAS, *Athanasius contra Apollinarem: the Questions of Authorship and Christology*, Londra, Ekklesia kai Theologia, 1985.

unitatea indisolubilă între firea umană și firea divină în unica persoană a Mântuitorului. Ei au arătat necesitatea existenței în Cristos a unei firi umane reale, adică formată din trup, suflet și spirit, pentru eficacitatea reală a mântuirii naturii umane: ceea ce Cristos nu a asumat nu poate fi mântuit⁸. Însă suntem încă departe de un limbaj teologic exact care să afirme unirea între cele două firi în Cuvântul întrupat. Epifan de Salamina respinge și condamnă expresia amestecului între cele două firi și învățătura conform căreia firea umană ar fi fost înglobată în firea divină, însă utilizează o expresie mai puțin fericită și la fel de inexactă ca și cele pe care le condamnă: „Cristos este intermediarul între Dumnezeu și oameni, întrucât este Dumnezeu și a devenit om, fără a-și schimba firea însă conform fiecăreia dintre ele, El mijlocește între una și cealaltă” (*Ancoratus*, 44). Atanasie de Alexandria neagă hotărât amestecul între cele două firi, însă nu reușește nici el să precizeze un limbaj teologic convingător: „În Cristos, spune el, cele două firi nu pot fi unite substanțial, fiecare păstrându-și caracteristicile specifice” (*Scrisoarea către Epictet*, 4). Atunci când Grigorie de Nazianz și omonimul său de Nyssa se împotrivesc apolinarismului, ei subliniază cu tărie existența celor două firi în unica persoană a lui Cristos: „Există două firi, divină și umană, însă nu sunt doi fii” (GRIGORIE de Nazianz, *Discurs*, 41). De asemenea, amândoi vorbesc despre *σύνκρασις* și *ἀνάκρασις*, adică **reuniți** și **amestecare** a celor două firi, lăsând să se înțeleagă ideea că firea umană a fost metamorfozată, transfigurată în firea divină⁹.

La sfârșitul secolului al IV-lea, cei de la școala teologică antiohiană reacționează împotriva unui asemenea discurs cristologic și cred că a venit momentul să se dea o explicație mai clară referitor la unirea dintre cele două firi prezente în Cristos. În opinia lor, predecesorii nu au ținut suficient cont de distincția majoră existentă între cele două firi și nu au reușit în mod satisfăcător să combată apolinarismul de la rădăcină. Teodor de Mopsuestia, de pildă, propune un discurs cristologic original plecând de la convingerea că Mântuitorului trebuie să i se atribuie libertatea morală, acordându-i, de asemenea, o fire umană completă. Iar pentru a nu cădea în piedica doctrinară refuzată de Apolinarie și conform căreia Cristos ar avea o fire muabilă, inerentă

⁸Vezi ATANASIE de Alexandria, *Scrisoarea către Epictet*, PSEUDO-ATANASIE, *Despre întruparea Cuvântului împotriva lui Apolinarie*, GRIGORIE de Nyssa, *Împotriva Apodeixis-ului lui Apolinarie*, în: *Mystère du Christ. Le défi d'un Dieu fait homme*, col. *Les Pères dans la foi* 89-90, Paris, Migne, 2004.

⁹Vezi P. MOLAC, *Douleur et transfiguration: une lecture du cheminement spirituel de saint Grégoire de Nazianze*, col. *Cogitatio fidei* 251, Paris, Cerf, 2006.